JŪLIJS JĀKOBSONS, ALFRĒDS MILTIŅŠ, JANĪNA DANUSĒVIČA

PIECI SOĻI LATVIJAS MEDICĪNAS VĒSTURES APGUVĒ

A. Viksna. Medicīnas sākumi Latvijas novados. – Rīga: LĀB, 1993. – 120 lpp.

A. Viksna. Latviešu ārsti pasaulē: I daļa. – Rīga: LĀB, 1993. – 66 lpp.

A. Viksna. Pirmais Vispasaules latviešu ārstu kongress. – Rīga: LĀB, 1993. – 65 lpp.

A. Viksna. Vecās aptiekas. – Rīga: Zinātne, 1993. – 160 lpp.

A. Viksna. Slimo kases Latvijā. – Rīga: a/s Rīgas slimnīca, 1994. – 136 lpp.

Ražīgākais Latvijas medicīnas vēsturnieks *Dr.med.* Arnis Viksna pēdējo pāris gadu laikā publicējis piecas grāmatas, kas gan tapušas ilgākā laikposmā, taču parādījušās tieši tagad, kad nobrukuši un zuduši daudzi ierobežojumi un šķēršļi. Vienlaikus klajā nākuši arī divi A. Viksnas komentēti kultūrvēstures pieminējumi: Pēteris Ernests Vilde «Latviešu Ārste» (pirmizdevums 1768. un 1769.gadā, atkārtoti – 1991.gadā, līdzdarbojoties Kornēlijai Pokrotniecei) un Egons Dārziņš «Zemmers, Kalniņš, Helmanis» (1934.gadā, atkārtoti – 1993.gadā). Īsā laika sprīdī patiešām daudz!

Par stimulu acimredzot noderējuši notikumi, kas saistīti ar Latvijas Ārstu biedrības atjaunošanu 1988.gadā un Pirmo Vispasaules latviešu ārstu kongresu gadu vēlāk, kad modās nopietnāka interese par medicīnas pagātnes procesu objektīvu izpēti un vērtējumu, kā arī par vēsturiskās pieredzes izmantošanu valsts atjaunotnes darbā. Tāpēc saprotama arī Latvijas Ārstu biedrības ieinteresētība, lai Arņa Viksnas darbi iespējami drīz nāktu klajā. Gatavojoties 2.pasaules latviešu ārstu kongresam 1993.gadā, Latvijas Ārstu biedrība finansējusi pirmo trīs grāmatu izdošanu.

Grāmata «MEDICĪNAS SĀKUMI LATVIJAS NOVADOS» tapa jau no astoņdesmito gadu vidus žurnālpublikāciju veidā. Autors aptvēris visu Latvijas administratīvo reģionu lokālo medicīnas vēsturi no pirmajiem medicīniskās palīdzības aizmetņiem līdz 20.gadsimta pirmajai pusei. Grāmatā ir publicēti konkrēti fakti un dati, kas balstīti skrupulozos autora pētījumos. Kā pats A. Viksna grāmatas ievadā atzīmē, darbu sagatavojot, viņš ir izpētījis daudz dokumentu un materiālu ne vien Latvijas, bet arī citu valstu (Igaunijas, Krievijas, Baltkrievijas) arhīvos un bibliotēku rokrakstu sektoros, izmantojis arī publicēto literatūru – pārskatus, medicīnas darbinieku un aptieku sarakstus, adrešu un telefonu grāmatas, kalendārus u.tml. Daļu datu autors ieguvis personisku kontaktu ceļā no vecākās paaudzes cilvēkiem un novadpētniekiem. Grāmata bagātīgi ilustrēta – izmantotas gk. gadsimta sākuma pastkartes no privātām kolekcijām, kā arī attēli no Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja fototēkas; daļa attēlu – pēdējo gadu fotogrāfijas (autors ļoti korekti nosaucis vārdā gan fotoattēlu un fotoreprodukciju

autorus, gan kolekciju īpašniekus). Tapis pirmreizējs apkopojums, kas papildināts ar diviem izvērstiem un ilustrētiem sarakstiem: mediķu piemiņas iemūžināšanas objekti (pieminekļi, piemiņas akmeņi un plāksnes, ielu, iestāžu un auditoriju nosaukumi) un ievērojamāko ārstu apbedījuma vietu uzskaitījums. Rezultātā radies vērtīgs un noderīgs darbs (tā nozīmi nemazina dažas tehniskas dabas kļūmes), bagātīgs uzziņu krājums, noderīgs ne vien ārstiem, bet arī vēsturniekiem un novadpētniekiem. Kā jau tas pierasts, lasot A.Viksnas darbus, arī šis izdevums papildināts ar literatūras sarakstiem un personu un vietvārdu rādītāju, kas atvieglo orientēšanos tekstā. Uzteicams arī ļoti labs kopsavilkums angļu un vācu valodā, kas dod iespēju ar medicīnas sākumiem Latvijā iepazīties arī citu valstu medicīnas vēsturniekiem.

Biogrāfiskais rādītājs «LATVIEŠU ĀRSTI PASAULĒ» iepazīstina ar padomju okupācijas gados dzimtenē tišprāt noklusētiem latviešu mediķiem – Otrā pasaules kara emigrantiem, kad dzimteni atstāja apmēram divas trešdaļas ārstu; aplūkoti arī agrāk vai vēlāk emigrējuši ārsti. Kopumā autors aptvēris 1700 isbiogrāfiju ar 250 portretiem. Ievaddaļā A.Viksna aplūko latviešu emigrācijas viļņus sākot no 17.gs., analizē, kad un kāpēc latvieši bija spiesti pamest dzimteni. Tomēr šajā darbā viņš iekļāva galvenokārt 20.gs. ārstus emigrantus, kuru liktenis «*sociālo brāzmu laikā labāk noproņams*» (4.lpp.). Autors centies aptvert arī trimdinieku nākamās un aiznākamās paaudzes ārstus, kaut arī viņi ar Latviju saistīti jau nosacīti. Grāmatā ietverti arī dažu blakus nozaru speciālisti (biologi, farmaceiti, veterinārārsti), kā arī cittautieši (vācieši, krievi, ebreji, poļi), kas emigrējuši no Latvijas un ārzemēs vairāk uzturējušies latviskā vidē. Izlasot grāmatā ietvertās isbiogrāfijas, varam secināt, ka daudzu mediķu darbs ārzemēs ir visai nozīmīgs, bet dzimtenē maz pazīstams. Ar to tad arī varētu izskaidrot vēlēšanos apzināt ārzemēs dzīvojošo latviešu medicīnas inteliģenci. Šo grūto darbu uzņēmas Latvijas Ārstu biedrība kopā ar Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeju (A.Viksna, līdzdarbojoties datu bankas veidotājai Maijai Anžei). Aptvert visus trimdas latviešu mediķus tik īsā laikā nav izdevies, tāpēc šajā grāmatā apkopoti vieglāk pieejami pasaules latviešu ārstu biogrāfiskie dati. Tomēr negribas piekrist autora paškritiskajam izteikumam, ka darbs būtu «*mazveiksmīgs mēģinājums*» (7.lpp.). Darbs visnotaļ pelna uzslavu, it īpaši tāpēc, ka tas ir Latvijā pirmais mēģinājums sistematizēt ziņas par ārpus dzimtenes strādājošiem mediķiem.

Pirmā Vispasaules latviešu ārstu kongresa atcerei veltītais A.Viksnas darbs «*PIRMAIS VISPASAULES LATVIEŠU ĀRSTU KONGRESS*» it kā neiekļaujās medicīnas vēstures aplocē, jo tas izdots pēc ārlatviešu kolēģu pasūtījuma krāšņa albuma veidā ar ierobežotu metienu (400 numurētu eksemplāru). Taču tajā ir pietiekami plaša vēstures daļa, kurā aplūkotas ārstu biedrošanās tendences kopš 19.gs. sākuma, kā arī plašs un diezgan pilnīgs literatūras saraksts. Darbs ir nozīmīgs, jo ir vienīgais, kur dati par Pirmo Vispasaules latviešu ārstu kongresu ir apkopoti vienuviet.

Latvijas farmācijas un aptieku vēsture kopš 18. un 19.gs. mijas jau ir diezgan daudz pētīta, taču tikai tagad sakārtota un sistematizēta A.Viksnas grāmatā «VECĀS APTEKAS», kas ir pirmais šāda veida aptverošs darbs Latvijā. Analizējot iepriekšējo pētnieku veikumu, autors to veiksmīgi papildina ar savām atziņām un meklējumiem, kas balstīti literatūras un arhivu dokumentos, iesakot arī periodizācijas modeli. Izdevums ir ilustrēts. Tas aptver Latvijas aptieku un farmācijas vēsturi no 13.gs. līdz nesenajai pagātnē, turklāt papildsaraksta veidā sniegta visu Latvijas aptieku hronoloģija grāmatas iznākšanas brīdī (pašreiz gan notikušas būtiskas pārmaiņas). Grāmatas 117.lappusē autors atzīmē, ka Latvijā 1938.gadā bijusi 521 aptieka (viena aptieka uz 3,8 tūkst. iedzīvotāju; augstākais līmenis Eiropā) un secina, ka diezin vai vēl kādreiz šāds līmenis tiks sasniegts. Taču straujās dzīves pārmaiņas, kas notikušas pēc grāmatas iznākšanas, jau liecina par pretējo. Arī poligrāfiskā ziņā grāmata ir visai kvalitatīvs izdevums.

Laikmeta pasūtījums A.Viksnam licis izziņāt vēl vienu svarīgu problēmu – apdrošināšanas medicīnas panākumus Latvijā. Tam veltīta grāmata «SLIMO KASES LATVIJĀ». Jau kopš Latvijas Ārstu biedrības atjaunošanas 1988.gada 16.septembrī A.Viksna tieši sekmēja šo virzību, kas tagad, ceļu krustpunktā, izpaudusies grāmatā. Tas varbūt pat nav tik daudz vēsturisks, cik publicistisks darbs, kura mērķis ir izskaidrot un pārliecināt sabiedrību par slimu kasu būtību un priekšrocībām, lai pārvarētu neziņu un citus faktorus, kas kavē to ieviešanu. Grāmatai ir divas daļas – divdesmito un trīsdesmito gadu vēsturiskās pieredzes apskats (ar tendenci uz mūsdienu pārmaiņām) un svarīgāko dokumentu publikācija, kas izmantojami tīri praktiski, atjaunojot slimu kases. Ja parlaments izšķirsies par algotā darbaspēka obligātās veselības apdrošināšanas ieviešanu Latvijā (likumprojekts sagatavots 1994.gada novembrī), tas būs arī Arņa Viksnas pūliņu auglis.

Pieci droši soļi, gaidīsim nākamos!

FIVE STEPS IN MASTERING LATVIA'S HISTORY OF MEDICINE (SUMMARY)

By Jūlijs Jākobsons, Alfrēds Miltiņš, Janīna Danusēviča

A review of A.Viksnas's books «Beginnings of Medicine in Latvia's districts», Riga, 1993, 120 pages; «Latvian Doctors in the world», Riga, 1993, 66 pages; «The first universal congress of Latvian doctors in the world», Riga, 1993, 65 pages; «Old pharmacies», Riga, 1993, 160 pages; «Sick funds in Latvia», Riga, 1994, 136 pages (all books are in Latvian). Mastering the heritage of the past, many ideas could be accepted as useful in our days.